

METODERAPPORT

MILLIARD- LANDSKAPET

NATIONEN
12. MAI 2006

Forside på helgemagasinet

Cover på saken

1. Journalist

Haakon Barstad, Nationen

2. Tittel på arbeidet

"Milliard-landskapet"

3. Publisert:

12. mai 2006. Saken gikk over seks sider i Nationens fredagsmagasin "Helga". Saken hadde en oppfølger i avisa påfølgende mandag.

4. Redaksjon

Nationen

PB 9390 Grønland

0135 OSLO

Besøksadresse: Schweigaardsgate 34 E

Telefon sentralbord: 21 31 00 00

5. Kontaktinformasjon

Haakon Barstad

Liljeveien 25 C

0585 OSLO

Telefon: 41 65 30 44

E-post: haakon.barstad@nationen.no

6. Redegjørelse for arbeidet

A) Når og hvordan kom arbeidet i gang?

Som journalist i Nationen jobber jeg mye med distriktsrelaterte saker, deriblant saker om landbruk, saker om reiseliv, og generelle saker om distriktspolitikk. Etter hvert la jeg merke til en påstand som gikk igjen mange steder, nemlig at kulturlandskapet er viktig for norske reiseliv. Både landbruksorganisasjonene, politikere og reiselivsnæringene bruker denne argumentasjonen i nær sagt alle sammenhenger som har med landbruk og reiseliv å gjøre.

Først reflekterte jeg ikke noe særlig over dette, det høres logisk ut at et godt ivaretatt kulturlandskap gjør landet vakkert, og dermed trekker turister til landet. Men etter hvert stusset jeg over argumentasjonen. For samtidig hører vi at det er den ville og vakre naturen som lokker turister til Norge. Jeg begynte å filosofere om utenlandske turister har noe forhold til det norske kulturlandskapet i det hele tatt. Kommer ikke de fleste for å oppleve naturen?

Denne tanken hadde jeg hatt i hodet en stund da jeg bestemte meg for å se nærmere på sammenhengen mellom reiseliv og kulturlandskap. Av notatene mine kommer det fram at jeg begynte å jobbe systematisk med saken 5. april 2006. Jeg innledet med å søke gjennom A-tekst og google internett for å finne uttalelser som satte reiseliv og kulturlandskap i sammenheng. Dette var i starten noe jeg gjorde når jeg hadde tid til overs fra daglig arbeid. Som en del av denne snusingen her og der, leste jeg gjennom pressemeldinger fra Norges Bondelag. Da oppdaget at Bondelaget brukte kulturlandskap-argumentet selv om pressemeldingene i utgangspunktet handlet om helt andre forhold. Et pussig sammentreff gjorde at jeg søkte

meg fram til en av disse pressemeldingene samme dag som den var sendt ut, 10. april 2006. Og den utgjør innledningen på saken:

” ... men han avslutter meldingen med å ta opp et forhold som ligger på siden av temaet - Uten et aktivt landbruk, vil vi ikke kunne sikre en økt vekst i en annen av Norges viktigste næringer i dag - turisme - og reiseliv, skriver Undheim.

Dette er en argumentasjon Bondelaget bruker stadig oftere. Det er under to uker siden det ble sendt ut en pressemelding med samme budskap:

- Reiselivet i distriktene er avhengig av et vakkert kulturlandskap, skrev Undheim i pressemeldingen som ble sendt ut siste dagen i mars.

Spørsmålet som melder seg er hvordan Bjarne Undheim og Bondelaget kan vite dette? Hvordan vet Bondelaget at tyskere som planlegger ferien sin, legger like mye vekt på det norske kulturlandskapet som den norske naturen.”

31. mars hadde altså Bondelagsleder Bjarne Undheim sendt ut en pressemelding der han sier at *”Reiselivet i distriktene er avhengig av et vakkert kulturlandskap”*. Dette er en uttalelse som gir lite rom for tolkning. Undheim slår fast at reiselivet er avhengig av landbruket. Det at han var så uomtvistelig reiste et naturlig spørsmål: Kunne han dokumentere det?

Det er åpenbart at Bondelaget har klare motiver for å knytte reiselivet sammen med kulturlandskapet. Hovedmotivet er neppe å gi reiselivsbransjen en håndsrekning. Det er naturlig å tro at motivet er å sikre overføringer til ivaretagelse av kulturlandskap gjennom landbruksavtalen. Det ligger allerede rundt tre milliarder kroner i jordbruksavtalen som er øremerket kulturlandskap. Men denne posten kan bli mye viktigere for norsk landbruk allerede i nær framtid. WTO-forhandlingene kan tvinge norske myndigheter til å redusere produksjonstilskuddene, men det er lite som tyder på at internasjonale forhandlinger kommer til å legge føringer på tilskudd til ivaretagelse av kulturlandskap. Det er altså ikke uten grunn Bjarne Undheim på vegne av sine medlemmer hevder at reiselivet er avhengig av kulturlandskapet. Landbruket er en sektor i nedgang, reiselivet er i vekst. Men selv om norsk landbruket sliter, er Bondelaget fortsatt blant landets mest profesjonelle og innflytelsesrike lobbister. Det er ikke tilfeldig at kulturlandskap får større og større oppmerksomhet. Det gjør dokumentasjon-spørsmålet enda viktigere.

Som nevnt, og som artikkelen viser, er det ikke bare Norges Bondelag som bruker kulturlandskap-argumentasjonen. Det gjør også politikere og reiselivsnæringen. Men det er Bondelagets medlemmer som sitter igjen med pengene. Også Norsk Bonde- og Småbrukarlags medlemmer mottar kulturlandskap-støtte, men siden Bondelaget er størst og mest ivrig til bruke denne formen for argumentasjon, valgte jeg å fokusere mest på dem. Her bør det nev-

nes at Nationen har nær tilknytning til Norges Bondelag. Organisasjonen eier 27 prosent av aksjene i Tun Media som igjen eier Nationen. Bondelaget er også representert i styret til Nationen. Men organisasjonen har ingen påvirkning på de redaksjonelle prioriteringene i avisa. Det var likevel med en viss spenning saken ble publisert, jeg visste på forhånd at den kom til å provosere mange av våre kjernelesere.

B og C) Hva var den sentrale problemstilling ved starten av prosjektet? Ble problemstillingen endret underveis?

Da jeg startet arbeidet, hadde jeg som delmål å vise at den nevnte påstanden (*Reiselivet i distriktene er avhengig av et vakkert kulturlandskap*) er direkte feil, at det er det motsatte som er tilfelle - at det norske kulturlandskapet ikke har noen betydning for utenlandske turister valg av reisemål. Uten at jeg hadde noen dokumentasjon på det, mente jeg at det er lite sannsynlig at en japaner velger å dra til Norge for å se på flotte kornåkrer og beitende kuer. De fleste, meg inkludert, er enig om at dette er vakkert, men jeg var ganske sikker på at de aller fleste turister kommer til Norge for å se fjell og fjorder. Altså naturlandskap.

Ambisjonen om motbevise påstanden måtte jeg legge fra meg etter hvert. Som et av intervjuobjektene i saken forteller, er det vanskelig eller umulig å forske på hvordan besøkende opplever kulturlandskapet i et fremmed landskap. Og som saken viser, er det gjort minimalt med forskning på kulturlandskapets betydning i denne sammenheng, og dermed var det like vanskelig å påvise at påstanden er usann som den er sann.

Men den mest sentrale problemstillingen ble stående gjennom hele prosjektet - nemlig å finne ut hvilken dokumentasjon som ligger til grunn for den nevnte påstanden. Da jeg startet arbeidet hadde jeg vanskelig for å tro at dette er var mulig å dokumentere, men begynte å lete med et åpent sinn. Hvis det viste seg at dokumentasjonen var god og pålitelig, var planen å skrive om hva en slik forskning kunne fortelle. Nationen skriver mye om reiseliv i distriktene, og det ville være relevant for vår avis å viderefremidle hvordan turister legger vekt på kulturlandskapet.

Slik ble det ikke. Den opprinnelige teorien holdt mål, påstanden er ikke dokumentert. Og saken handler om hvordan en udokumentert påstand har blitt en sannhet. En sannhet som gjør at Norges Bondelags medlemmer hvert år får utbetalt tre milliarder kroner. Det er verdt å merke seg at jeg ikke på noe sted i saken hevder at påstanden er usann. Saken som kom på trykk, handler utelukkende om at påstanden ikke er dokumentert.

D) Kort beskrivelse av organiseringen av arbeidet.

Hvordan jeg jobbet, er egentlig ganske godt beskrevet i selve saken. Jeg tok kontakt med noen av de jeg gjennom arkivsøkingen hadde funnet ut brukte argumentasjonen - Innovasjon Norge, NHO Reiseliv og Bondelaget. Jeg ringte dem, fant fram til relevante personer, og spurte om organisasjonen sto fast på argumentasjonen. Det gjorde de uten unntak, og da spurte jeg hvordan de kunne vite at det er slik. Og her fulgte samtalen et relativt fast mønster. De sa at dette visste man, at dette viste all erfaring og at det var dokumentert i undersøkelser. Ja vel, i hvilke undersøkelser? Som beskrevet i saken var det ingen som umiddelbart kunne fortelle meg dette, men blant annet Innovasjon Norge ba om tid for å lete. Når jeg så tok kontakt igjen måtte de konkludere med at det ikke forelå noe forskning på temaet. NHO Reiseliv viste til Innovasjon Norge, som altså ikke hadde gjort noen undersøkelser.

Da jeg tok kontakt med Bondelaget fikk jeg et uventet svar. På spørsmål hvordan de kunne hevde at reiselivet er avhengig av kulturlandskapet svarte Cesilie Aurbakken (fagsjef for ressursforvaltning og næringsutvikling) følgende:

"Vet du hva, oppi mitt hode har jeg stilt det samme spørsmålet. Hva er de klare indikatorene på at det er slik? Kanskje er det slik at turistene ville ha kommet uansett."

Hun vil likevel se om det fantes dokumentasjon. Noen dager senere tok Bondelaget kontakt tilbake, og jeg fikk en rekke henvisninger til mulig dokumentasjon. Alle er nevnt i saken. Det var da jeg hadde denne listen det egentlige arbeidet startet. Jeg vil finne ut nøyaktig hva de forskjellige forskningsrapportene egentlig hadde spurt om. Var de relevant for argumentasjonen?

Rapportene ble hentet inn på ulikt vis. Noen lå relativt lett tilgjengelig på internett, andre eksisterte ikke i elektronisk og måtte hentes ut av arkiver. Dette fikk jeg hjelp til av de ulike institusjonene, og de ble enten fakset eller sendt i posten. Etter å ha lest rapportene ringte jeg opp de som hadde utført det konkrete arbeidet, altså forskerne. Som saken beskriver, kunne ingen av disse forskningsrapportene/kildene bekrefte påstanden til Bondelaget.

Et eksempel var Storfjordprosjektet. Der fikk jeg langt på vei bekreftet at påstanden var uttalt så mange ganger at den hadde blitt en sannhet. Selv forskerne tok det for gitt at det er en sammenheng mellom kulturlandskap og reiseliv. Randi Holme som var med å lage Storfjordrapporten svarte følgende på spørsmål:

*"– Hvordan ble turistene spurt om deres oppfatning av kulturlandskapet?
– Turistene ble ikke spurt. Vi har ikke på noe slags vis dokumentert hva turistene legger vekt på, innrømmer Holme.
Hun er likevel sikker på at kulturlandskapet er viktig for turistene.
– Vi registrerer at alle andre snakker om kulturlandskapet, og er bekymret for det. Og derfor er vi det også. Kulturlandskap er et argument for å selge reisemålet. Det er det folk er opptatt av."*

Og da jeg tok for meg rapporten fra Telemarksforskning, fant jeg støtte for min opprinnelige teori - at det ikke er mulig å vite om turistene lar seg lokke til landet av kulturlandskapet. Rapportforfatter Bjørn Tordsson forteller:

*"Rapporten var et forsøk på å gå gjennom forskning og teori om hvilke verdi landskap har for besøkende. Men det finnes ingen teorier om dette som holder.. (...) ... det finnes ingen undersøkelser som sier noe klart om hvordan tilreisende opplever et landskap. I hver fall kjenner ikke jeg til det.
– Hvordan kan da Bondelaget være så skråsikker?
– Ikke vet jeg, men det er vel slik at det man absolutt vil tro på, det tror man på"*

Konklusjonen i en av rapportene som Bondelaget mente underbygde deres argumentasjon, var altså at det ikke var mulig å si noe som helst om dette.

I tillegg til rapportene som Bondelaget hadde tipset meg om, tok jeg også for meg andre undersøkelser - noen jeg kjente til fra før og noen jeg fikk tips om underveis. Den som ble nevnt oftest var artikkelen der tidsskriftet National Geographic kåret norske fjorder som verdens fremst reisemål. Nesten alle jeg pratet med nevnte denne kåringen. Jeg søkte meg fram til det opprinnelige oppslaget, og gikk gjennom kriteriene for kåringen. Og nok en gang viste det seg at det ikke var mulig å skille mellom naturlandskap og kulturlandskap.

Etter hvert ble problemet å begrense lengden på selve saken. Dette ble delvis løst ved å lage fire mindre saker som ble plassert som loft på sidene. National Geographic-kåringen var blant disse. Et annen tema som fikk en slik plassering, var en faktasak om hvor fort landet egentlig "gror igjen". Det viste seg å ikke være så fort som man kan få inntrykk av i enkelte avisoppslag. Videre tok jeg for meg gjengroing langs veiene, og en undersøkelse fra Hardanger som viser at turister mener at fruktblomstringen virker forstyrrende på deres opplevelse av naturene. Her må det nevnes at både med disse mindre sakene, og rapportene som er nevnt i hovedsakene, la jeg mye arbeid i å finne det opprinnelige tallmaterialet, og intervju de personene som faktisk hadde skrevet rapportene. Det tok mye tid å finne disse personene, uten at det kommer fram i saken på trykk. Jeg synes ikke det var vesentlig for leserne å vite at jeg i enkelte tilfeller måtte bruke en halv dag for å finne fram til rett person.

Selv om jeg hadde pratet med andre personer i Bondelaget, ble det etter hvert innlysende at jeg måtte intervju Bjarne Undheim. Jeg hadde valget mellom å be om et formelt intervju, eller ta en mer uformell prat. Jeg valgte det siste for å få en featurepreget tone over intervjuet. Jeg løste det praktisk ved å oppsøke Undheim i kantinen hvor Bondelagets ansatte spiser lunch. Dette er kantine som også Nationen har tilgang til. Selv om det var uformelt gjorde jeg det klart at det var et intervju, og gjorde notater. Det var i dette intervjuet Undheim sa at han bygde mye av argumentasjonen på magefølelse. - Jeg kjenner det innate, sa han og slo seg faktisk på magen. Det var utrolig fristende å ta denne mageklasking-detajlen med i teksten, men jeg lot være for å ikke skape et misvisende inntrykk av jeg var ute etter å ta Undheim. Videre i dette intervjuet sa han at påstanden var godt dokumentert svart på hvitt. Undheim henviste så til en meningsmåling som Bondelaget til da ikke hadde nevnt. Heller ikke denne viste seg å handle om det jeg var ute etter.

Det er landbruksministeren som har det avgjørende ordet når landbruksmilliardene fordeles. Derfor var det vesentlig å finne ut hva Terje Riis-Johansen mente om kulturlandskapets betydning. Jeg antok han var på linje med Bondelaget, men måtte få dette bekreftet før jeg intervjuet han, og derfor gikk jeg gjennom alle tilgjengelige manus til taler han hadde holdt etter han ble statsråd. Jeg fant det jeg lette etter i innlegget hans på Bonde- og Småbrukarlagets landsmøte: *"Et attraktivt og tilgjengelig kulturlandskap gir åpenbare synergier i forhold til reiselivet."*, hadde han uttalt. Dermed hadde jeg noe å innlede intervjuet med. Hadde han bedre dokumentasjon enn det Bondelaget hadde?

Nok en gang måtte jeg velge mellom et formelt intervju eller et mer uformelt møte. Siden han er ansvarshavende på området, prøvde å få til et formelt intervju, men det lot seg ikke gjøre med de tidsfristene jeg hadde. Jeg hadde etter hvert fått dårlig tid i forhold til deadline som var satt, og for å rekke å få han med i saken måtte jeg derfor gjøre et stunt. Av en kontakt i landbruksdepartementet fikk jeg vite at han oppholdt seg på Stortinget den aktuelle ettermiddagen. Statsrådets kontor ville ikke opplyse om hvilke møter han skulle i, men via kontakter på Stortinget fant jeg ut at det var gruppemøte i Senterpartiet det var snakk om. Jeg dro bort til Stortinget og satt meg til vente utenfor møterommet. Men statsråden var forsinket, så jeg møtte han faktisk hastende på vei inn. Jeg sa til han at nå er du så sen at du like godt kan drøye et par minutter til. Det var han lite villig til, men jeg startet intervjuet og han ble stående i tre minutter. Som saken viser, hadde heller ikke han relevant dokumentasjon å vise til.

Saken sto på trykk i fredagsmagasinet, og ble fulgt opp avisen påfølgende mandag. Påfallende mange jeg pratet med mente jeg burde prate med hotelldirektørene Karl Mjelva i Geiranger og Hans Edmund Utne i Ullensvang. Kort oppsummert mener de at kulturlandskap er avgjørende viktig for turismen i deres respektive distrikter, men heller ikke de har ikke dokumentasjon utover egne erfaringer. De har imidlertid så lang erfaring at deres kunnskaper bør ilegges vekt. Imidlertid er det verdt å merke seg at begge hotelldirektørene mener sammenhengen mellom kulturlandskap og tursime må kartlegges og dokumenteres vitenskapelig.

7. Hvor mye arbeidstid ble brukt på prosjektet?

I følge notatene mine startet arbeidet 5. april 2006. De første ukene var saken et sideprosjekt i tillegg til annen avisproduksjon. Enkelte dager var det et par timer med telefoning eller internettsøk, andre dager var det mindre. Når prosjektet etter hvert tok konkret form, begynte jeg å jobbe med den på heltid. Denne perioden varte anslagsvis sju arbeidsdager, pluss et par dager til utskriving. Arbeidet foregikk i all hovedsak i ordinær arbeidstid. Unntaket var intervjuet med Riis-Johansen som måtte skje på kvelden for å i det hele tatt få tak i mannen da jeg trengte å prate med han.

8. Spesielle erfaringer du vil nevne.

Det var spesielt å oppleve hvordan Norges Bondelag reagerte på saken. Bondelaget kunne ha reagert ved å ta saken til underretning, og starte arbeidet å skaffe dokumentasjon. Det er liten tvil om at en slik dokumentasjon kan bli ekstremt viktig for norsk landbruk hvis WTO-avtalen setter stoper for ordinære landbruksoverføringer. Eller hvis Siv Jensen vinner neste valg. Men Bondelaget valgte ikke å reagere på denne måten, de valgte i stedet å gå til angrep på meg personlig. Bjarne A. Undheim og Cesilie Aurbakken skrev følgende i et innlegg Nationen trykte 22. mai:

"Landbruksnedlegger Haakon Barstad har i flere artikler i Nationen gjort et stort nummer ut av at kulturlandskaps betydning for reiselivet ikke kan dokumenteres vitenskapelig, og at det derfor ikke er sant. Spørsmålet er om det er nødvendig med vitenskapelige forskningsprosjekter for å konkludere med at det er mindre attraktiv å feriere i svarteste skauen enn i en vakker bygd på Vestlandet?"

Landbruksnedlegger Haakon Barstad? Hvem er det? Med dette utsagnet, og resten av leserinnlegget, forsøker Bondelaget å hevde at jeg personlig mener at kulturlandskap ikke er viktig. Hvor har jeg skrevet det? Saken handler ikke mine personlige meninger, og den handler egentlig om kulturlandskap heller. Den handler om hvordan en mektig organisasjon bruker en lønnsom argumentasjon uten å dekning for den.

9. Sted og dato

Oslo, 14. januar 2007

Haakon Barstad
Journalist - Nationen